

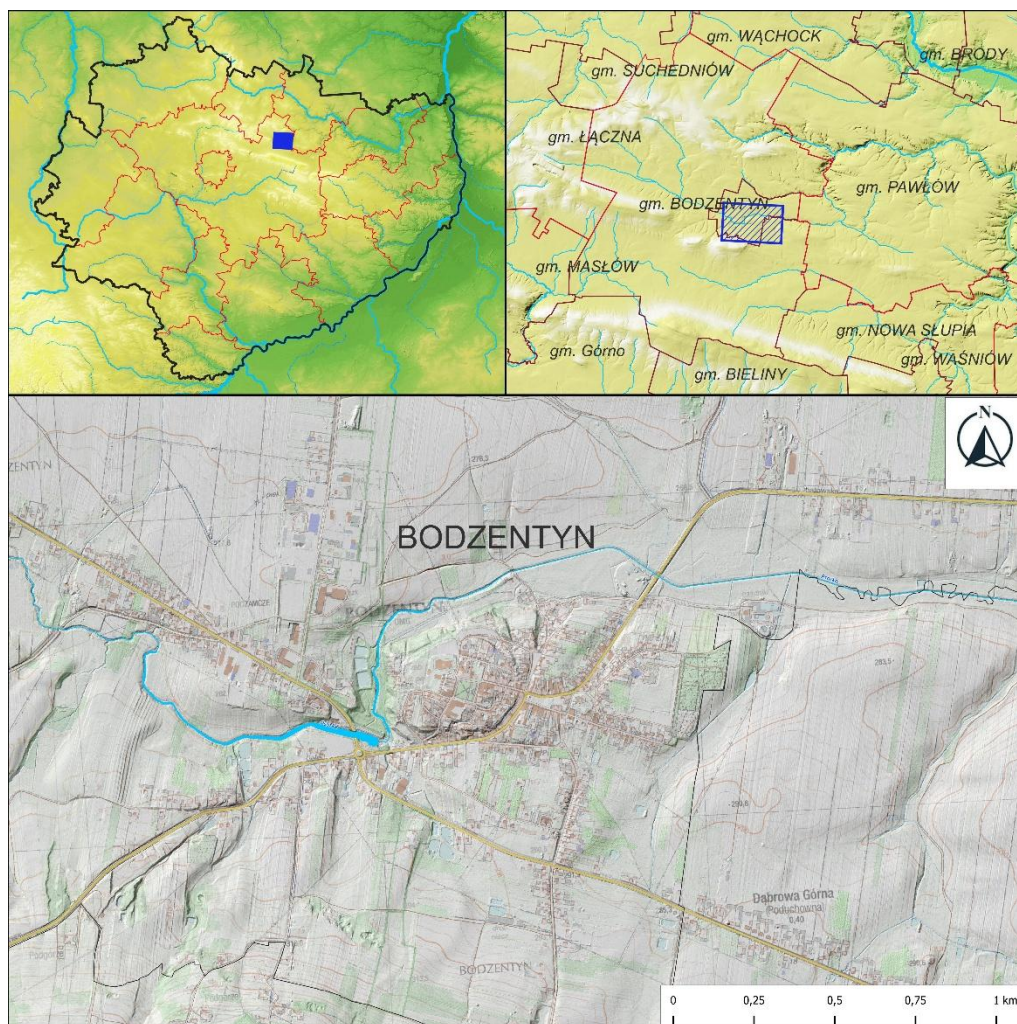
ŚWIĘTOKRZYSKI INFORMATOR ARCHEOLOGICZNY

ODKRYCIA
NR 14/2026
(26)

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Kielcach
ul. Ignacego Paderewskiego 34A, 25-502 Kielce
tel. 41 330 18 00
e-mail: sekretariat@wuoz.kielce.pl

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
Delegatura w Sandomierzu
ul. Juliusza Słowackiego 17, 27-600 Sandomierz
tel. 15 832 30 00
e-mail: sandomierz@wuoz.kielce.pl

ANGIELSKA OŁOWIANA PLOMBA TEKSTYLNA ODKRYTA W BODZENTYNIE, GMINA LOCO, POWIAT KIELECKI

OPIS:

Plomba angielska, ołowiana, dwuczęściowa, typu z dwoma trzpieniami (nitami) i dwoma otworami. Na obu jej powierzchniach widoczne są ślady uszkodzeń mechanicznych (Fot. 1).

Awers:

Czteropolowa tarcza z herbem Anglii: w lewym górnym i prawym dolnym polu przedstawiono po trzy lilie heraldyczne (*fleur-de-lis*), natomiast w prawym górnym i lewym dolnym polu – po trzy lamparty zwrócone w lewo. W lewym górnym polu zachowała się jedna lilia; pozostałe zostały zniszczone przez głęboką bruzdę powstałą w wyniku uszkodzenia mechanicznego (Fot. 2). Nad tarczą

umieszczona jest otwarta korona z pięcioma palcami (Fot. 3). W otoku, ujętym perelkową obwódką, zachował się fragment legendy:

[...ED?]WAERDIIS ‡ [R]EX ‡ [A]NG ‡.

Poszczególne człony legendy rozdzielone są znakiem złożonym z dwóch pionowo ustawionych równoramiennych krzyży. Legendę zamyka rozbudowany równoramienny krzyż liliowy (Fot. 4).

Rewers:

Centralnie przedstawiono Różę Tudorów. W jej środku znajduje się trudny do identyfikacji znak lub monogram (Fot. 7a-c). W otoku, ujętym perelkową obwódką, widnieje legenda. Poza krótkim fragmentem sentencji:

*✠*ANNO*✠*DN*[✠*], pozostała część inskrypcji jest nieczytelna. Można odnieść wrażenie, że poszczególne człony legendy rozdzielone były powtarzającym się znakiem złożonym z motywu przypominającego lilie heraldyczną, flankowanego dwiema sześcioramiennymi gwiazdami – *✠*. Domniemane lilie umieszczono na linii wewnętrznego pasa perłkowej obwódki (Fot. 1, 5). Przypuszczalnie cała legenda składała się z pięciu lub sześciu członów.

Tarczki plomby są w kilku miejscach uszkodzone mechanicznie, co uniemożliwia pełne odczytanie inskrypcji.

Obie części plomby połączone są wąskim paskiem (Fot. 3).

Pod względem technologicznym plomba z Bodzentyna reprezentuje stosunkowo rzadki typ z dwoma trzpieniami (nazywanymi w literaturze także jako bolce lub nity) i dwoma otworami.

Wymiary:

Średnica – 3,3–3,4 cm; grubość – 0,99 cm.

Waga: 24,66 g.

Avers

Revers

Fot. 1. Angielska ołowiana plomba tekstylna, Bodzentyn, gm. Bodzentyn.
Fot. D. Czernek.

Fot. 2. Avers – koronowana tarcza herbowa Tudorów.
Fot. D. Czernek.

Fot. 3. Avers – zbliżenie korony nad tarczą herbową Tudorów.
Fot. D. Czernek.

Fot. 4. Avers – zbliżenie legendy – fragment z imieniem [ED]WAERDIIS.
Fot. D. Czernek.

Umieszczone na awersie i rewersie oznaczenia wskazują, że mamy do czynienia z angielską plombą tekstylną, stosowaną przede wszystkim do oznaczania ciężkich, gęstych tkanin wełnianych – sukna (stąd również określenie: plomba sukienna). Tego rodzaju plomby stanowiły średniowieczne i nowożytne znaki towarowe, umieszczane na tkaninach przeznaczonych na eksport. Tradycja znakowania tkanin ołowianymi plombami najprawdopodobniej narodziła się w Niderlandach w XIII wieku, a do Anglii została przeniesiona pod koniec XIV stulecia. W Anglii plomby te związane były z urzędem *alnage*, który od końca XIV do początku XVIII wieku stanowił istotny element systemu kontroli jakości oraz opodatkowania produkcji włókienniczej. Plomby należy zatem traktować jako urzędowe świadectwo jakości wyrobu oraz potwierdzenie uiszczenia podatku na rzecz Korony od każdej oznaczonej nimi sztuki sukna (EGAN 1985, 425; 1991, 31–32).

Alnage (lub *aulnage*, od starofrancuskiego *aune* – „łokieć”, odpowiadającego angielskiemu *yardage*) oznaczało urzędową kontrolę wymiarów i jakości produkowanego sukna wełnianego, z którą wiązało się również pobieranie stosownych opłat (EGAN 1991, 31). Plomby *alnage*, stosowane od końca XIV do końca XVI wieku, zawierały swą istotną informację urzędową – rodzaj poświadczenia opłacenia podatku lub kontroli urzędu *alnage* dla tkanin dopuszczonych do sprzedaży. Informacje te zapisywano w różnych wariantach, najczęściej przy użyciu łacińskich skrótów (por. EGAN 1985, 425).

Najbardziej rozpowszechnioną formą były plomby dwutarczkowe. Składano je w taki sposób, aby obejmowały krawędź tkaniny. Trzpień (nit) jednej z tarcz – niekiedy podwójny, jak w przypadku plomby bodzentyńskiej – przechodził przez materiał oraz otwór w drugiej tarczy (lub przez dwa otwory w przypadku wariantów dwunitowych). Następnie na jednej lub obu tarczach odciskano za pomocą stempli wymagane oznaczenia i informacje urzędowe.

Plomba z Bodzentyńska posiada przedstawienia na obu tarczach. Na awersie widoczny jest herb Anglii – trzy lilie w polach 1 i 3 oraz trzy lamparty w polach 2 i 4 tarczy (Fot. 2). Otaczającą go inskrypcję można odczytać jako: EDWAERDIIS (względnie EDWAERDUS) REX ANG – „Edward, król Anglii”. Zdaniem Geoffa Egana istnieje ścisły związek pomiędzy niektórymi plombami urzędu *alnage* a współczesnymi im monetami. Świadczyć o tym mają wspólne elementy ikonograficzne i stylistyczne, które pozwalają na ich datowanie. Jednym z nich jest koronowana tarcza z herbem Anglii z okresu Tudorów, występująca powszechnie od drugiej emisji monet Henryka VIII (1526–1544) (por. EGAN 1987; 1991, 32–33; BENK-HEAD 2016, 35). Forma tarczy herbowej widniejącej na plombie bodzentyńskiej odpowiada egzemplarzom znanym z plomb oraz monet Edwarda VI, panującego w latach 1547–1553. Jest to zgodne także z treścią legendy awersu, w której przywołane zostało imię [ED]WAERDIIS.

Umieszczona na rewersie róża pojawia się na plombach tekstylnych już od czasów panowania Henryka VIII (por.

EGAN 1985; 1987). Poszczególne litery i sekwencje legendy pozostają trudne do identyfikacji. Czytelne są jedynie dwa człony: *ANNO*DN* (Fot. 5). Można przypuszczać, że stanowią one skróconą formułę ANNO DOMINI, po której powinna następować data lub rok wykonania plomby. W przypadku egzemplarza z Bodzentyńska, w którym należałoby oczekiwać daty, zostało jednak zdeformowane wskutek zamknięcia plomby (przełożenia jednego z bolców przez otwór). W efekcie część odcisku rewersu nie została w pełni odwzorowana w ołowiu (Fot. 6).

Fot. 5. Rewers – zbliżenie legendy – fragment sekwencji:

*ANNO*DN*

Fot. D. Czernek.

Fot. 6. Rewers – zbliżenie legendy – fragment sekwencji: *DN*.

Fot. D. Czernek.

Umieszczanie dat na plombach *alnage* z okresu panowania Edwarda VI jest częste po reformie urzędu *alnage* przeprowadzonej w 1552 roku. Z tego samego czasu pochodzi *Woolen Cloth Act* (Statute 5 and 6 Edward VI. c6, *An Act for the true making of Woolen Cloth*), określany także jako *Great Statute of Clothing*. Akt ten regulował produkcję angielskiego sukna i wyrobów wełnianych, mając na celu

ochronę jakości, jednolitości oraz wartości towarów eksportowych (RUFFHEAD 1763). Wprowadzał szczegółowe normy produkcyjne oraz obejmował systemem kontroli niektóre nowo opracowane gatunki wyrobów włókienniczych (EGAN 1991, 33). Formuła ANNO DN widoczna na plombie bodzentyńskiej może zatem sugerować, że została ona wykonana po wspomnianej reformie.

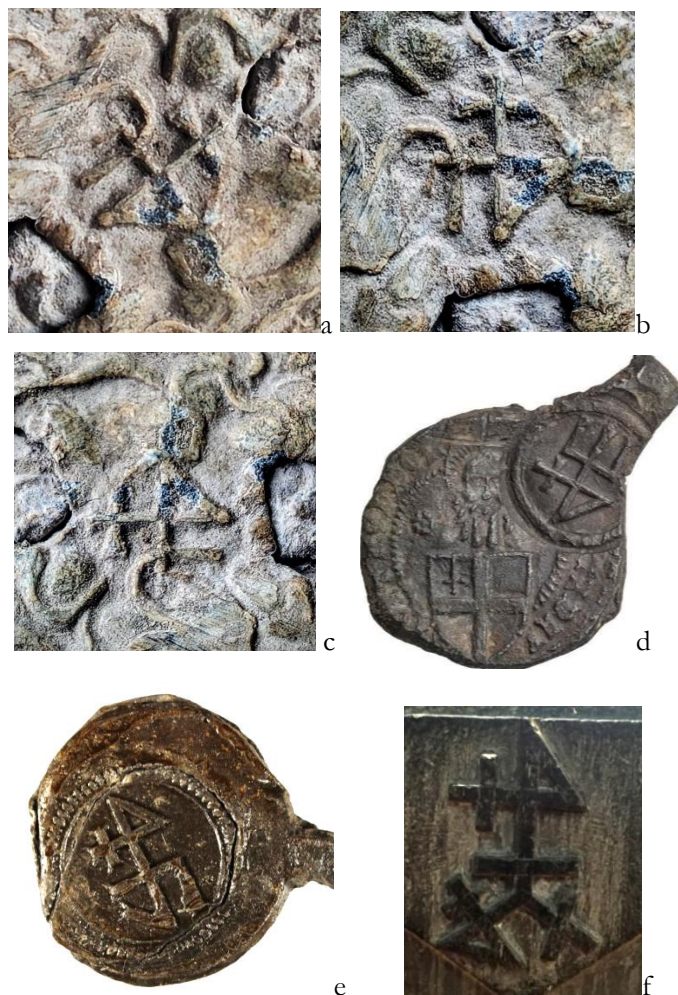
Nie można jednak wykluczyć, że zapis ANNO DN jest zniekształconą formą jednej z powszechnie stosowanych formuł, takich jak S' ULNAGII PANNORUM (oznaczającej „pieczęć urzędu *alnage*”) lub S' SUBCIDII PANNORUM („pieczęć podatku od sukna”).

Nietypowa pisownia imienia Edward oraz przypuszczalnie skróconej formuły *Anno Domini* mogą być błędem rytownika stempli. Nie należą ona do rzadkości. Omyłki te mogą jednocześnie stanowić wskazówkę, że stempel wykonano poza granicami Anglii lub przez obcego, np. niderlandzkiego rytownika. W drugiej połowie XVI wieku intensywnie rozwijała się działalność tkaczy niderlandzkich, szczególnie w Colchester, gdzie w 1571 roku założyli oni własny ośrodek produkcyjny. Dzięki rygorystycznemu systemowi kontroli jakości ich wyroby osiągały wysokie ceny na rynku (EGAN 1985, 426). Być może właśnie w tym kontekście należy szukać wyjaśnienia zagadkowej legendy rewersu plomby bodzentyńskiej.

Umieszczony w centrum róży monogram lub znak (gmerk) – w literaturze często określany mianem *privy mark* – może być związany z oznaczeniem celnym (np. indywidualnym znakiem urzędnika – *alnagera*) lub oznaczeniem producenta. Nanoszenie prywatnych znaków identyfikacyjnych, często wraz z oznaczeniem określającym wymiar tkaniny, wynikało z obowiązku nakładającego na wytwórców sukna konieczność umieszczania na każdej sztuce materiału własnego znaku oraz podania jej długości (EGAN 1985, 426).

Oznaczenie widoczne na plombie bodzentyńskiej nie jest jednoznaczne, a jego identyfikacja zależy od kąta obserwacji oraz sposobu padania światła na relief. Można dostrzec w nim trójkąta, którego równe ramiona zakończone są ustawionymi ukośnie krzyżami (Fot. 7a), względnie rodzaju monogramu złożonego z dwóch liter „TV”, zwieńczonych krzyżem (Fot. 7b). Przyjmując, że prawidłową orientację znaku wyznacza pionowa oś poprowadzona przez pasek łączący tarczki plomby, przybiera on formę odwróconej cyfry „4”, której belka poprzeczna i pionowa zakończone są krzyżami. Dodatkowo linia wygięta łukowato, przecinająca domniemaną pionową belkę – być może stanowiąca element jednego z płatków róży – może być interpretowana jako litera „C” (Fot. 7c). Tak zarysowany gmerk znajduje analogie na licznych europejskich plombach ołowianych. Warto przywołać m.in. XV-wieczną ołowianą plombę tekstylną *alnage* znajdującą się w zbiorach London Museum Docklands, przedstawiającą herb Londynu oraz głowę św. Pawła – patrona miasta. Legendę tworzy napis CIVITAS LONDON („Miasto Londyn”). Obok głowy świętego, częściowo na pasku łączącym tarczki plomby, umieszczono w otoku kolejny, bardzo zbliżony znak

(Fot. 7d). Podobny gmerk znajduje się także na angielskiej ołowianej plombie tekstylnej przechowywanej w British Museum, datowanej na XV–XVI wiek (Fot. 7e). Niekiedy przywoływana jest interpretacja, według której symbol przypominający cyfrę „4” stanowił wyróżnik cechu farbiarzy. Hipoteza ta nie została jednak dotychczas potwierdzona źródłowo (BENKHEAD 2016, 16).

Fot. 7.

a-c: Rewers plomby z Bodzentyna. Zbliżenia pod różnym kątem na gmerk lub monogram umieszczony w centralnym punkcie róży Tudorów.

Fot. D. Czernek.

d: Londyńska tekstylna plomba ołowiana.

London Museum Docklands.

Za: <https://www.londonmuseum.org.uk/collections/v/object-29721/city-of-london-cloth-seal-with-privy-mark/>.

e: Angielska plomba tekstylna z gmerkiem.

British Museum.

Za: https://www.britishmuseum.org/collection/object/H_1910-0407-55.

f: Siedemnastowieczny kupiecki znak na chrzcielnicy w kościele św. Marii w Barnard Castle (Durham).

Za: BENKHEAD 2016, Fig. 3.4, 17.

Wetna i sukno przez stulecia stanowiły jeden z najważniejszych produktów angielskiego rzemiosła oraz handlu prowadzonego z krajami europejskimi, a z czasem także z koloniami zakładanymi na innych kontynentach. Traktat ekonomiczny Johna Wheelera z 1601 roku wskazuje sukno jako podstawowy towar eksportowy i jedno ze źródeł gospodarczego znaczenia Anglii. Było ono również jednym z głównych przedmiotów angielskiego handlu w basenie Morza Bałtyckiego (ZINS 1965).

Z terenu ziem polskich podobne angielskie plomby tekstylne – zachowane w dobrym stanie i oznaczone herbem oraz różą herbową – znane są w niewielkiej liczbie. Niemal wszystkie dotychczas opublikowane egzemplarze odkryto w Gdańsku (por. KOŚCIŃSKA, MAIK 2004; BOBOWSKI 2009; URBĄŃSKI 2011; MAĆKOWSKI 2016; POŁCZYŃSKI 2016; TARG SIENNY W GDAŃSKU 2016). Jedna plomba tego typu została odkryta w Koprzywnicy, gm. loco, pow. sandomierski (prezentowana w numerze 8/2026 (20) Świętokrzyskiego Informatora Archeologicznego). Dotychczas nie odnotowano ani nie opublikowano innych podobnych znalezisk. Plomba odkryta w Bodzentynie różni się od znanych egzemplarzy kilkoma cechami. Posiada dwa nity (trzępienie), podczas gdy większość wspomnianych plomb tekstylnych jest jednolitowa. Ponadto tarcza herbowa na awersie nie jest podtrzymywana przez tzw. trzymacze, czyli przedstawienia lwów lub gryfów stojących na tylnych łapach. Z kolei róża herbowa na rewersie ma w centrum znak będący najprawdopodobniej monogramem zwieńczonym krzyżem lub gmerkiem, podczas gdy w innych znanych egzemplarzach w tym miejscu występuje gładka półkula albo półkula utworzona z drobnych kulek.

Można przypuszczać, że plomba wraz z suknem trafiła z Anglii do Bodzentyna drogą morską, za pośrednictwem kupców gdańskich. Odbiorcą tego wartościowego towaru mógł być dwór biskupów krakowskich, którzy posiadali w Bodzentynie rezydencję zamkową i otaczali ją szczególną troską (HADAMIK 2023).

DATOWANIE:

Plombę należy datować na okres panowania Edwarda VI Tudora (1547–1553) lub nieco później – na drugą połowę XVI wieku, po reformie urzędu *alnage*. Geoff Egan wskazuje przypadki, w których matryce plomb zawierające imię lub monogram panującego były wykorzystywane jeszcze przez długi czas po jego śmierci (por. EGAN 1987; 1991).

OKOLICZNOŚCI ODKRYCIA:

Plombę odkrył w 2015 roku jeden z mieszkańców Bodzentyna podczas drobnych prac ogrodowych, prowadzonych przy nasadzaniu malin. Początkowo znalazca uznał ją za przedmiot współczesny – przypuszczał, że jest to zdeformowana nakrętka od butelki. Dopiero po oczyszczeniu dostrzegł na jej powierzchni kształty i napisy. Podejrzewając, że ma do czynienia z bardzo starym zabytkiem, przekazał ją do Wojewódzkiego Urzędu

Ochrony Zabytków w Kielcach, gdzie obecnie plomba jest przechowywana.

LITERATURA:

BENKHEAD G. 2016. *A cultural, scientific and technical study of the Durham lead cloth seal assemblage*. Durham theses. Durham University. Available at Durham E-Theses Online: <http://etheses.dur.ac.uk/11867/>.

BOBOWSKI B. 2009. *Plomby tekstylne z wykopalisk na terenie Dolnego Miasta w Gdańsku*, Łódź 2009.

EGAN G. 1985. *Lead Cloth Seals*, Finds Research Group Datasheet 3, 425–428.

EGAN G. 1987. *Provenanced Lead Cloth Seals*. Niepublikowana rozprawa doktorska, University of London. Dostęp online: <http://discovery.ucl.ac.uk/1349956/1/488665.pdf>.

EGAN G. 1991. *Alnage seals and the national coinage – some parallels in design*. British Numismatic Journal 61, 31–36.

HADAMIK Cz. 2023. *Perłka biskupów. Bodzentyn od XIV do XVIII wieku. Miasto – zamek – odkrycia. Bodzentyn*.

KOŚCIŃSKA M. K., MAIK J. 2004. *Średniowieczne i nowożytnie plomby tekstylne z wykopalisk w Gdańsku*, Acta Archaeologica Lodziensia 50/2.

MAĆKOWSKI T. 2016. *Plomby towarowe z wykopalisk przy ulicy Chmielnej 73-74 w Gdańsku*, [w:] R. Krzywdziński (red.), *Dantiscum* 1, Gdańsk, 171–217.

POŁCZYŃSKI Ł. 2016. *Ołowiane plomby towarowe z Gdańska, Długich Ogrodów, stanowisko 86*, [w:] Ł. Czerniak (red.), *Gdańskie Studia Archeologiczne* 6, 201–216.

RUFFHEAD O. (red) 1763. *The Statutes at Large. Vol. II: From the First Year of King Edward the Fourth To the End of the Reign of Queen Elizabeth. To which is prefixed, A Table of the Titles of all the Publick and Private Statutes during that Time*. London: Mark Basket for the Crown, 442.

TARG SIENNY W GDAŃSKU 2016. *Targ Sienny w Gdańsku – przedmieście europejskiej metropolii – w świetle wykopalisk archeologicznych*. Katalog Wystawy, Gdańsk.

URBAŃSKI P. 2011. *Plomby tekstylne z wykopalisk przeprowadzonych w południowo-zachodniej części kwartału ulic: Szafarnia, Angielska Grobla, Św. Barbary i Długie Ogrody w Gdańsku w latach 2008 i 2009*, Archeologia Gdańska V, 379–412.

Daniel Czernek
Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Kielcach
ORCID: 0009-0001-1615-0033

ZINS H. 1965. *Angielski wywóz sukna na Bałtyk w drugiej połowie XVI w.* Rocznik Lubelski, t. 8, 1965, 37–62

Szczególne podziękowania składam moim przyjaciołom, Lucie i Philipowi, którzy zainteresowali tym niezwykle interesującym zabytkiem z Bodzentyńskich muzealników oraz służyli pomocą przy identyfikacji plomby.